

Chapter

7

ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรม ในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรม ภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด

Discursive Practice and Counter-
Discourse on Industrial Development:
A Case Study
of Industrial Development
of the Map Ta Phut Model

ชัยณรงค์ เครือนวน*

* นิสิตระดับปริญญาเอก หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง และ
การบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวาทกรรมกระแสหลัก วาทกรรมต่อต้านและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุต ผลการศึกษาพบว่า วาทกรรมกระแสหลักเป็นผลผลิตจากกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ทุนนิยมที่เกิดขึ้นจากพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำ ส่วนวาทกรรมต่อต้านมีสองลักษณะ คือ วาทกรรมต่อต้านที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายชนชั้นกลางฯ ซึ่งมีอุดมการณ์นิเวศนิยมและวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชาวบ้านรากหญ้าที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยซึ่งมีอุดมการณ์เพื่อสร้างความอยู่รอดและทำให้ตนเองอยู่ได้ในสังคมอุตสาหกรรม ด้วยความแตกต่างอันเกิดจากความหลากหลายทางวาทกรรมเช่นนี้จึงนำไปสู่การต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ โดยพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำได้ต่อสู้ทางวาทกรรมเพื่อรักษาอำนาจและครองความเป็นเจ้าทางวาทกรรม ขณะที่เครือข่ายชนชั้นกลางฯ ต้องการล้มความเป็นเจ้าทางวาทกรรมและครองอำนาจในภาคประชาสังคม ส่วนชาวบ้านรากหญ้าฯ ต้องการสร้างความอยู่รอดและความชอบธรรมให้กับตนเอง

คำสำคัญ: วาทกรรมกระแสหลัก/ วาทกรรมต่อต้าน/ การต่อสู้ทางวาทกรรม

Abstract

The objectives of this study are to study dominant discourse, counter-discourse, and counter-hegemony discourse in the industrial development of the Map Ta Phut Model. The study revealed that dominant discourse has derived from a reproduction of capitalism ideology of the elites' alliances. Meanwhile, counter-discourse can be divided into two types; counter-discourse rising from relation to middle class groups of

people with ecologist ideology and counter-discourse rising from grassroots or SME entrepreneurs with ideology of survive and keep existence of industrial society. From this perspective, a contestable matter has taken place among different activists group for retaining powers and dominate their discourse perspective. As a consequence, the alliances of middle-class need to overcome and dominate in civil society, meanwhile, community villagers fight for survival reason and their own legitimacy.

Keywords: Dominant Discourse/ Counter-Discourse/ Counter-Hegemony Discourse

บทนำ

อุดมการณ์การพัฒนาแบบทุนนิยมที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการสร้างความมั่งคั่งที่สะท้อนผ่านตัวแบบมาบตาพุด แม้จะสร้างปัญหาและส่งผลกระทบต่อผู้คนในสังคมและชุมชนท้องถิ่น แต่อุดมการณ์การพัฒนาเช่นนี้สามารถครองอำนาจนำ (Hegemony) ในกระบวนการพัฒนามาโดยตลอดที่เป็นเช่นนั้นเพราะชนชั้นนำไทยและพันธมิตรได้สร้างกลยุทธ์ในการกดทับ (Subjugation) ผ่านการผลิต/ สร้างและปฏิบัติการทางวาทกรรมในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้พลังอำนาจของวาทกรรมในการกดทับผันแปรไปตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคมที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ ดังเช่นในช่วงแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรมอำนาจของวาทกรรมสามารถกดทับและยึดครองความคิดของผู้คนในสังคมและชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่ต่อมาศักยภาพในการกดทับของวาทกรรมกระแสหลักก็เริ่มอ่อนกำลังลงอันเป็นผลจากสภาพปัญหาและผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

กระทั่งเริ่มปรากฏให้เห็นกลุ่มผู้กระทำการที่มีความคิด ความเชื่อหรืออุดมการณ์ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างไปจากพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำ จนนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อช่วงชิงอำนาจนำ (Counter-hegemony), สร้างความชอบธรรม (Legitimation) และประกาศตัวตนในพื้นที่สาธารณะ (Public Square) ของผู้กระทำการกลุ่มอื่นๆ ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยผู้กระทำการเหล่านี้ต่างผลิต/ สร้าง และปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อตอบโต้/ต่อต้านวาทกรรมกระแสหลัก ผลของปฏิบัติการเช่นนี้นำไปสู่การต่อสู้ทางวาทกรรม ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุด

สถานการณ์ที่ดำรงอยู่เช่นนี้กลายเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าที่ผ่านมานั้นพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำมีการผลิต/ สร้าง/ พัฒนาและปฏิบัติการทางวาทกรรมลักษณะใดบ้างเพื่อให้ฝ่ายตนเองมีอำนาจนำในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันเมื่อวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักไม่สามารถกดทับหรือครองความคิดของผู้คนได้เหมือนดังเดิมฝ่ายต่อต้านมีการผลิต/ สร้าง/ ปฏิบัติการทางวาทกรรมลักษณะใดบ้างเพื่อตอบโต้หรือรื้อถอนวาทกรรมกระแสหลัก และผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนได้เสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุดมีการต่อสู้กันอย่างไรในสนามของวาทกรรม (Discursive Field) เพื่อรักษาช่วงชิงอำนาจนำและสร้างความชอบธรรมให้กับฝ่ายตนเอง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อรูป ปฏิบัติการ และพลวัตรของวาทกรรมกระแสหลัก
2. เพื่อศึกษาการก่อรูปและปฏิบัติการของวาทกรรมต่อต้าน
3. เพื่อศึกษาการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุด

ขอบเขตในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะกรณีศึกษา (Case Study) โดยผู้วิจัยได้เลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด อ. เมือง จ. ระยอง เป็นตัวอย่างในการศึกษา ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นอุดมการณ์ บริบทในเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการผลิต/ สร้าง และปฏิบัติการทางวาทกรรมของผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ รวมทั้งการวิเคราะห์การต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม การศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมครั้งนี้จะเริ่มศึกษาตั้งแต่กลางทศวรรษ 2520 อันเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) และนำมาซึ่งตัวแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เรียกในกลุ่มเทคโนโลยีว่า “ตัวแบบมาบตาพุด” (Map Ta Phut Model)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาวาทกรรมของภายใต้กรอบคิดของมิเชล ฟูกูต์ และเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส ไปสู่การวิเคราะห์วาทกรรมในบริบทของสังคมไทย
2. คาดว่าผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำไปสู่การสร้างวิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ภายใต้บริบทของสังคมไทย
3. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะทำให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากฐานคิดในการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบตะวันตกและนำไปสู่ข้อเสนอการแก้ไขปัญหาซึ่งแตกต่างไปจากการแก้ไขปัญหาดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาในการวิเคราะห์วาทกรรม

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะประสานแนวคิดวาทกรรมของ มิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) และการศึกษาภาษา การสื่อสาร วาทกรรมของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) เข้าด้วยกัน กล่าวได้ว่าการศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของ ฟูกูต์เป็นการศึกษาเพื่อทำให้เห็นประวัติศาสตร์ความคิดที่สะท้อนผ่านภาษา หรือการสร้างนิยามซึ่งนำไปสู่ปฏิบัติการทางอำนาจทั้งในรูปของการครอบงำ (Dominant) กีดกัน (Exclusion) ให้เอกลักษณ์ ความหมายหรือปฏิบัติการ บางอย่างให้เลือนหายไปจากสังคม ดังนั้นตามทัศนะของฟูกูต์ วาทกรรม จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่นำไปสู่การได้มาซึ่งอำนาจผ่านการครอบงำ ขณะที่ ฮาเบอร์มาสมีความสนใจปฏิบัติการทางภาษาผ่านการสื่อสาร (Communicative Action) ที่มีความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) ในฐานะเป็นหนทางที่จะนำไปสู่สังคมอุดมคติซึ่งผู้คนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและถกเถียงกันอย่าง เสรีในพื้นที่สาธารณะ (Public Square) ดังนั้น ตามทัศนะของฮาเบอร์มาส ภาษาจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือในการปลดปล่อย (Emancipation) มนุษย์ เพื่อไปสู่การมีเสรีภาพหรือพัฒนาศักยภาพที่อยู่บนฐานของความเป็นเหตุเป็นผล (ภายใต้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ)

สำหรับวิธีวิทยาในการศึกษาวาทกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยวิธีวิทยาในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) (Ruth Wodak, 2011, p. 38) เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจวาทกรรมของผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ หลังจากนั้นจะประสานวิธีวิทยาดังกล่าวเข้ากับวิธีวิทยาแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งผู้วิจัยเรียกวิธีวิทยาในรูปแบบนี้ว่า “การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง” โดยการ ผสานหลักการที่สำคัญสองหลักการเข้าด้วยกัน คือ หลักการข้ามพ้นสาขาวิชา (Transdisciplinary Approach) ซึ่งเป็นความพยายามในการสลายพรมแดนระหว่างสาขาวิชาต่างๆ (Gertrude Hirsch Hadorn, 2007) และหลักการ

วิชาวิธี (Dialectic) ที่มองว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายเกี่ยวข้องกันและต่างกำหนดซึ่งกันและกัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 146-147)

ผลการศึกษา

1. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง พบว่า ในกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ (Reproduction of Ideology) พุนนิยม ภายใต้ตัวแบบมาดาดาทุด พันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำไทยได้ทำงานเชิงความคิดผ่านการผลิต/ สร้างวาทกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrial Development Discourse) รวมทั้งพัฒนาวาทกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรม (Development of Development Discourse) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549) และพยายามทำให้วาทกรรมของตนครองความเป็นเจ้าเหนือวาทกรรมชุดอื่นๆ (Hegemony Discourse) โดยอาศัยกลยุทธ์ที่ทำให้ผู้คนในสังคมและชุมชนท้องถิ่นเชื่อว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมจะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความความก้าวหน้า การทำให้ความรู้ในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมกลายเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญแบบมืออาชีพหรือเป็นเรื่องเชิงสถาบัน (Arturo Escobar, 1984-85, pp. 387-390; Jame Ferguson, 1994; สุชาติ กอเข้ม, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2552; มานะ หอมสุวรรณ, สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2552; บุญช่วย ขาวนาลุ่ม, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2552) กระทั่งก่อให้เกิดเป็นวาทกรรมกระแสหลัก (Dominant Discourse) ในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาดาดาทุด 3 รูปแบบ คือ 1) วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมภายใต้านิยามโชติช่วงชัชวาลซึ่งถูกใช้เพื่อสร้างจินตภาพให้เห็นถึงผลประโยชน์ของประเทศและชุมชนท้องถิ่นที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม 2) วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมภายใต้านิยามบรรษัทภิบาลและความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจที่ถูกนำมาใช้เมื่อผู้คนในท้องถิ่นเริ่มตั้งคำถามถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาตรฐานของโรงงานอุตสาหกรรมและการเป็นหุ้นส่วนระหว่างโรงงาน

อุตสาหกรรมและชุมชนท้องถิ่น 3) วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม ภายใต้นิยามความเป็นสีเขียวที่ถูกนำมาใช้เมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ ตัวแบบมาตาปุตก่อให้เกิดปัญหามลพิษ ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความห่วงใย ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มพันธมิตรชนชั้นนำ เป้าหมายของกระบวนการ ทั้งหมดนี้ก็เพื่อนำไปสู่การครอบงำ (Dominant) กดทับ (Subjugation) รวมทั้งสร้างจิตสำนึกจอมปลอม (False Consciousness) แก่ประชาชนผ่าน การสร้างจินตภาพบางอย่างให้เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม

นอกจากการผลิต/ สร้าง และปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อครอบงำ และกดทับแล้ว ในกระบวนการสถาปนาความเป็นเจ้าทางวาทกรรมพันธมิตร ของกลุ่มชนชั้นนำยังได้สร้างกลยุทธ์ในการครอบงำ กดทับที่สำคัญขึ้นอีก 2 กลยุทธ์ คือ

- การครอบงำ กดทับผ่านการผลิต/ สร้างสัญญาณ (Signs) เพื่อปิดบัง อำพรางสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและพยายามใช้ สัญญาณเหล่านั้น กระตุ้นให้ผู้คนในสังคมเกิดมายาคติ (Myth) กระทั่งมอง ไม่เห็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง เช่น การสร้างสัญญาณเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จใน การป้องกันแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ดังจะเห็นได้จากการที่กลไกรัฐได้ ออกมามอบรางวัลเพื่อการันตีให้กับโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

- การครอบงำ กดทับผ่านการสร้างเทคโนโลยีทางอำนาจ (Technology of Power) เพื่อหนุนเสริมและทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบ มาตาปุตเป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งลดกระแสวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมที่ เริ่มตั้งคำถามต่อการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยกลไกรัฐ ได้สร้างเครื่องมือที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นการป้องกันแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม และ สุขภาพอันอาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และเป็นการเปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น เครื่องมือที่เรียกว่าการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Environmental

Impact Assessment: EIA) การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) และการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) เป็นต้น (สุจิตรา วาสนา ดำรงดี, 2554, หน้า 7-10) ดังนั้น เครื่องมือเหล่านี้ในมิติหนึ่งจึงเปรียบเสมือนการอ้างอิงและใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้พันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำมีอำนาจขึ้นำการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป ขณะที่อีกมิติหนึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ทำให้กลุ่มทุนมีความชอบธรรมในการขยายโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่การันตีว่าโรงงานอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจะไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากผ่านการประเมินผลกระทบในมิติต่างๆ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะดำเนินการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

2. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง พบว่า วาทกรรมต่อต้านเป็นภาคปฏิบัติการทางอุดมการณ์ของผู้กระทำการที่มีอุดมการณ์และอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่แตกต่างกัน โดยวาทกรรมต่อต้านที่เกิดขึ้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุดมี 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

- *วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของเครือข่ายชนชั้นกลาง* เป็นภาคปฏิบัติการของอุดมการณ์นิเวศนิยม (Ecologist) ที่สะท้อนออกมาในรูปของการต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมและการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้ เพราะเครือข่ายชนชั้นกลางฯ เห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่เป็นสาเหตุและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบโรงงานอุตสาหกรรม ประกอบกับพื้นที่มาตาฟุดไม่มีศักยภาพหรือความสามารถ (Carrying Capacity) ในการรองรับมลพิษได้อีกต่อไป ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาคือ การหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (Deindustrialization) (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2549) เป้าหมายของปฏิบัติการดังกล่าวก็เพื่อต่อต้านความเป็นเจ้าทางวาทกรรม (Counter-hegemony Discourse) รวมทั้งช่วงชิงพื้นที่ความคิดและสร้างจินตภาพทางสังคมใหม่

(New Social Imagination) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551, หน้า 220) ในการพัฒนาอุตสาหกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว วาทกรรมของเครือข่ายชนชั้นกลางๆ จึงมีลักษณะต่อต้านวาทกรรมกระแสหลัก (Counter-discourse) ดังจะเห็นได้จากการผลิต/ สร้างภาษาเพื่อสื่อสารให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น การอธิบายให้เห็นว่าที่ผ่านมาการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างปัญหาให้กับชุมชนท้องถิ่นหลากหลายรูปแบบหรือการอธิบายเพื่อให้เห็นว่าชาวบ้านต้องเป็นผู้แบกรับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งผลกระทบทางสังคมผลกระทบทางสุขภาพซึ่งนิยามผ่านความเจ็บป่วยและโรคที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน เป็นต้น

นอกจากกลยุทธ์การต่อต้าน (Strategies of Resistance) ผ่านการผลิต/ สร้าง และปฏิบัติการทางวาทกรรมแล้ว เครือข่ายชนชั้นกลางๆ ยังมีกลยุทธ์ต่อต้านผ่านการผลิต/ สร้างสัญลักษณ์ (Signs) และพยายามใช้สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นสื่อสารให้เห็นถึงสภาพปัญหาต่างๆ จากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด เช่น การแสดงให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่ดำรงอยู่และความไม่จริงใจของรัฐที่จะแก้ไขปัญหาในพื้นที่มาบตาพุดผ่าน “การเดินธรรมยาตราเดินตามรอยเท้าพ่อถามหาความพอเพียง” หรือการทำให้เห็นว่าทะเลบริเวณมาบตาพุดได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยการนำเอาสัตว์น้ำประเภท กุ้ง หอย ปู ปลา มาแสดง เป็นต้น

วาทกรรมและสัญลักษณ์ข้างต้นถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของรัฐ กลไกรัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม กระทั่งนำไปสู่ปฏิบัติการต่อต้านรูปแบบที่สาม คือ การเคลื่อนไหวสังคมเพื่อก่อให้เกิดการหยุดสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การจัดเวทีสาธารณะเพื่อทำให้สังคมรับรู้ถึงปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม การชุมนุมประท้วงหรือการใช้มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหามลพิษและการหยุดขยายโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

- วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้านรากหญ้าที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยและองค์กรเครือข่าย ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติการของอุดมการณ์เพื่อสร้างความอยู่รอด (Survivals) และการดำรงอยู่ (Existential) ในสังคมอุตสาหกรรม อุดมการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นผ่านความคิดการอยู่ร่วมกัน (Coexistence) ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและโรงงานอุตสาหกรรม ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2549; อิทธิพล แจ่มแจ้ง, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2552; โสดี ศะละลาศ, สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2552) ดังนั้น วาทกรรมของชาวบ้านรากหญ้า จึงมีลักษณะเป็นวาทกรรมทางเลือก (Alternative Discourse) กล่าวคือ ชาวบ้านเหล่านี้ยอมรับวาทกรรมของพันธมิตรชนชั้นนำและวาทกรรมของเครือข่ายชนชั้นกลางๆ บนเงื่อนไขบางอย่าง (On Condition) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551, หน้า 219) ทำให้กลยุทธ์ที่ชาวบ้านรากหญ้า ใช้ในการปฏิบัติการต่อต้านอยู่ในรูปของกลยุทธ์การต่อรอง (Bargaining Strategies) ดังปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การต่อรอง ต่อไปนี้

- การอธิบายให้เห็นภาพของการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด โดยการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารให้เห็นถึงปัญหาและผลกระทบที่ชาวบ้านได้รับจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งนิยามดังกล่าวเกิดขึ้นจากการอาศัยความรู้เชิงประจักษ์และประสบการณ์ที่ชาวบ้านเผชิญในแต่ละช่วงเวลา หรือการถ่ายทอดประสบการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามายังพื้นที่มาบตาพุด รวมทั้งการสร้างคำอธิบายเพื่อทำให้เห็นว่าวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวบ้านสัมพันธ์กับโรงงานและแรงงานในภาคอุตสาหกรรม อันเป็นผลจากการเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้านไปเป็นผู้ประกอบรายย่อยหรือผู้บริการรายย่อยแก่แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น ชาวบ้านบางรายมีกิจการหอพัก (ขนาดเล็ก) บางรายรับจ้าง

ทำอาหารหรือขายของให้กับโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ดังนั้น แม้โรงงานอุตสาหกรรมจะสร้างปัญหามากเช่นใด แต่ชาวบ้านเหล่านี้ก็ไม่มีทางเลือกอื่นใดที่ดีกว่าการอยู่ร่วมกันกับโรงงานอุตสาหกรรม

- การผลิต/ สร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด ทั้งนี้เพื่อสื่อสารกับสาธารณะ และสร้างความเข้าใจใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังเช่น ปฏิบัติการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่มาบตาพุด เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของกลุ่มระยองสมานฉันท์และนักวิจัยของมูลนิธิแห่งหนึ่ง ซึ่งผลการสำรวจขององค์กรทั้งสองต่างกล่าวว่าประชาชนในพื้นที่ยังต้องการให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป

- การผลิต/ สร้างสัญญาณ (Signs) นัยยะของปฏิบัติการ เช่นนี้ มิติหนึ่งก็เพื่อสื่อสารกับสาธารณะเพื่อให้เห็นว่า มาบตาพุดแม้จะมีปัญหามลพิษแต่ยังไม่ถึงขั้นวิกฤติ ขณะเดียวกันก็เป็นการตอบโต้ปฏิบัติการของเครือข่ายชนชั้นกลางฯ ดังกรณีปฏิบัติการร่วมระหว่างชาวบ้านรอกหญ้าและเครือข่ายที่นำอาหารทะเลประเภทต่างๆ ให้นายกรัฐมนตรีรับประทาน ทั้งนี้ เพื่อยืนยันว่าสัตว์น้ำในทะเลแถบพื้นที่มาบตาพุดยังไม่ได้รับผลกระทบจากปัญหามลพิษและยังสามารถนำมาใช้เพื่อการบริโภคได้ เป็นต้น

- การประกาศจุดยืนที่มีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม คือ การสนับสนุนให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไปบนเงื่อนไขที่โรงงานอุตสาหกรรมต้องควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษอย่างจริงจัง รวมทั้งมีมาตรการชดเชยผลประโยชน์ให้กับชุมชนโดยรอบโรงงานอุตสาหกรรม

3. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม พบว่า ด้วยอุดมการณ์ที่แตกต่างกันก่อให้เกิดการผลิต/ สร้างและปฏิบัติการทางวาทกรรมที่หลากหลาย จนนำไปสู่การต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนได้เสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังต่อไปนี้

- การต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำกับเครือข่ายชนชั้นกลางๆ เป็นการต่อสู้ที่พันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำต้องการขับเคลื่อนอุดมการณ์ทุนนิยมที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นจักรกลในการสร้างความมั่งคั่ง และทำให้ฝ่ายของตนเองครองอำนาจนำ (Hegemony) ในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาตาฟุดต่อไป ขณะที่เครือข่ายชนชั้นกลางๆ ต้องการล้มอำนาจนำ (Counter-hegemony) และต่อต้านความเป็นเจ้าทางวาทกรรม (Counter-hegemony Discourse) ตัวอย่างของการต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างผู้กระทำการทั้งสองฝ่ายนี้ เช่น การที่พันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำส่งกลไกรัฐด้านสิ่งแวดล้อมออกมาแสดงหลักฐานเพื่อให้เห็นว่ามลพิษทางน้ำ อากาศ ในพื้นที่มาตาฟุดยังอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน หรือการต่อสู้ในประเด็นปัญหาสุขภาพที่เครือข่ายชนชั้นกลางๆ ชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์มลพิษมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ แต่กลไกรัฐด้านสาธารณสุขกลับตอบโต้ว่ายังไม่มีข้อมูลยืนยันแน่ชัดว่าความเจ็บป่วยของประชาชนนั้นมีสาเหตุมาจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่นเดียวกันกับการต่อสู้ในเรื่องการประกาศเขตควบคุมพิษที่เครือข่ายชนชั้นกลางๆ ต้องการให้กลไกรัฐประกาศเขตควบคุมมลพิษในพื้นที่มาตาฟุด แต่กลไกรัฐกลับพยายามสร้างคำอธิบายเพื่อให้เห็นว่าไม่จำเป็นต้องประกาศเขตควบคุมพิษ เพราะที่ผ่านมาการใช้แผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษมลพิษอยู่แล้ว ขณะที่การแก้ไขปัญหามลพิษก็เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีการสร้างกลไกในการบริหารจัดการมลพิษรูปแบบใหม่ภายใต้หลักการ 80:20 ซึ่งเป็นการสร้างเงื่อนไขว่าหากมีโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ปล่อยมลพิษสู่บรรยากาศเท่าใด จะต้องมีการเปิดอยู่ก่อนลดจำนวนมลพิษลงให้เท่ากับมลพิษของ

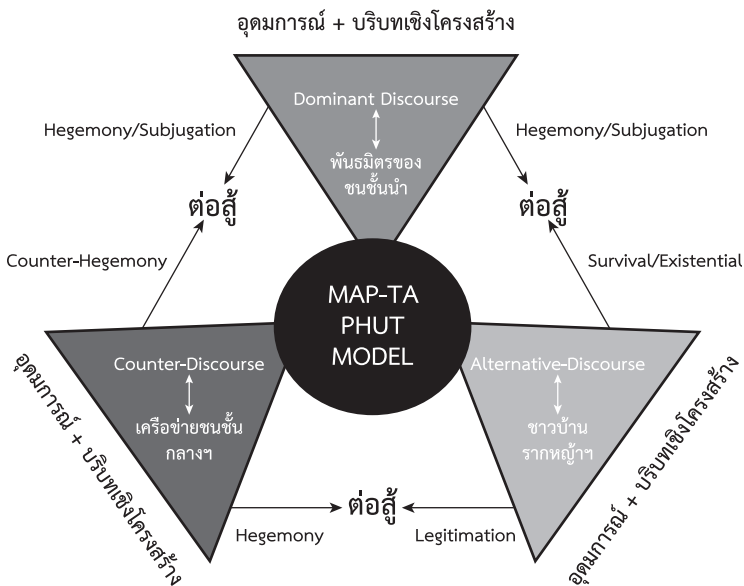
โรงงานอุตสาหกรรมใหม่ และโรงงานอุตสาหกรรมใหม่จะปล่อยมลพิษออกสู่บรรยากาศได้เพียงร้อยละ 80 นำไปใช้ประโยชน์ร้อยละ 20 ดังนั้นผลที่จะเกิดขึ้นตามมาก็คือ “โรงงานอุตสาหกรรมยิ่งมากมลพิษยิ่งลดลง” เป็นต้น (คำพิพากษาศาลปกครองระยอง, 2552, หน้า 18-45)

- การต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างเครือข่ายชนชั้นกลางและชาวบ้านที่เป็นพันธมิตรกับกลุ่มชาวบ้านรากหญ้าที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยและองค์กรเครือข่าย เป็นการต่อสู้ที่ฝ่ายชาวบ้านรากหญ้า ต้องการสร้างความชอบธรรม (Legitimation) รวมถึงสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง ขณะที่เครือข่ายชนชั้นกลางๆ ต้องการทำให้อุดมการณ์ต่อต้านของพวกเขายุ่งยาก การอธิบายสภาพปัญหาในพื้นที่มาบตาพุด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นความพยายามของเครือข่ายชนชั้นกลางๆ ที่จะสร้างอำนาจนำ ในภาคประชาสังคมด้วยเหตุนี้จึงทำให้ต่างฝ่ายต่างลดทอน (Reduce) ความน่าเชื่อถือหรือเบียดขับให้อีกฝ่ายหนึ่งไปอยู่ชายขอบ (Margin) ตัวอย่างของการต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างผู้กระทำการทั้งสองฝ่ายนี้เห็นได้จากการที่ชาวบ้านรากหญ้า ใช้พื้นที่สื่อและชุดความรู้ที่กลุ่มองค์กรเครือข่ายผลิต/ สร้างตอบโต้องค์ความรู้ของเครือข่ายชนชั้นกลางๆ โดยการทำให้เห็นว่าชาวบ้านในพื้นที่มาบตาพุดยังต้องการให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไป หรือการนิยามว่าเครือข่ายชนชั้นกลางๆ ไม่เข้าใจถึงสภาพวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้านมาบตาพุดและชาวบ้านมาบตาพุดที่ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรมเป็นเพียงคนส่วนน้อยในพื้นที่ วาทกรรมเช่นนี้ของชาวบ้านรากหญ้าๆ ถูกตอบโต้จากเครือข่ายชนชั้นกลางๆ ผ่านการสร้างความเป็นอื่น (Otherness) โดยการอธิบายเพื่อทำให้เห็นว่าชาวบ้านรากหญ้าๆ และองค์กรเครือข่ายได้รับผลประโยชน์จากโรงงานอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็วิพากษ์กระบวนการผลิต/ สร้างองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรม รวมถึงการชี้ให้เห็นว่าปัญหามลพิษในพื้นที่มาบตาพุดเป็นปัญหาร่วมของทุกฝ่ายที่จะต้องเข้ามาช่วยกันแก้ไขไม่ใช่ใช้ความเป็นชาวบ้านท้องถิ่นปิดกั้นการเข้ามาทำงานขององค์กรอื่นๆ เป็นต้น

- การต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างชาวบ้านรากหญ้าที่เป็นผู้ประกอบ การรายย่อยและองค์กรเครือข่ายกับชนชั้นนำไทยและพันธมิตร เมื่อพิจารณา ถึงการต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างพันธมิตรของชนชั้นนำกับชาวบ้านรากหญ้า ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการต่อสู้ใน 2 ช่วงเวลาด้วยกัน คือ การต่อสู้ในช่วงต้นของการ ขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำสามารถใช้ วาทกรรมเพื่อครอบงำและกดทับชาวบ้านรากหญ้า ได้ในหลายกรณี และ การต่อสู้ในช่วงเวลาที่มาพบปะเผชิญกับสถานการณ์มลพิษซึ่งวาทกรรม กระแสหลักของกลุ่มชนชั้นนำไม่สามารถกดทับชาวบ้านรากหญ้า เหล่านี้ได้ จนนำไปสู่การลุกขึ้นต่อสู้ แต่ด้วยฐานคิดทางอุดมการณ์ที่มีลักษณะการสร้าง ความอยู่รอดและทำให้ตนเองอยู่ได้ในสังคมอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความคิดใน รูปของการอยู่ร่วมกันระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมและชุมชน ดังนั้น ภาพการ ต่อสู้ทางวาทกรรมจึงเป็นไปในลักษณะการต่อรอง (Bargaining) กระทั่งกลาย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชนชั้นนำไทยและพันธมิตรได้สร้างศิลปะแห่งการควบคุม ปกครองแบบใหม่ขึ้น (Art of Governing People) โดยการใช้กลยุทธ์ทำให้ ศัตรูกลายเป็นมิตร (Cooptation) ผ่านการให้ผลประโยชน์แก่ชุมชน ตัวอย่าง ในการต่อสู้ระหว่างผู้กระทำการทั้งสองฝ่ายแสดงให้เห็นในรูปของการที่ ชาวบ้านรากหญ้า ต่อรองกับพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการต่อรองโดยให้กลไกรัฐปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการเพื่อลดและ ขจัดปัญหามลพิษอย่างจริงจัง หรือการต่อรองโดยให้รัฐและโรงงาน อุตสาหกรรมมีมาตรการชดเชยแก่ชุมชนรอบโรงงานอุตสาหกรรม หรือการ เรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมดำเนินการป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษและ ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจัง

ปรากฏการณ์ข้างต้นทำให้เห็นว่าภาษาไม่ได้ถูกใช้เพียงเพื่อเป็น เครื่องมือในการสื่อสารระหว่างผู้คนเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามภาษากลับถูกใช้ หรือเป็นเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ผู้กระทำการแต่ละฝ่ายปรารถนา ด้วยเหตุนี้เองทำให้ภาษากลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่า

อำนาจและปฏิบัติการทางสังคม ทั้งนี้ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ผู้กระทำการแต่ละฝ่ายปรารถนา บทสรุปของปฏิบัติการ การต่อสู้และเป้าหมายทางวาทกรรมของผู้กระทำการแต่ละฝ่ายในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตัวแบบได้ดังภาพที่ 1

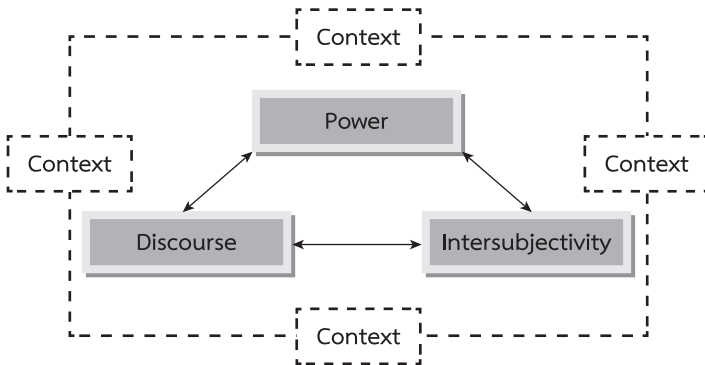

ภาพที่ 1 แสดงวาทกรรม ปฏิบัติ การต่อสู้และเป้าหมายทางวาทกรรมของผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดของฟูโกต์ ฮาเบอร์มาส รวมทั้งนักวิชาการในกลุ่มการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ทำให้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าฟูโกต์มองวาทกรรมในฐานะเป็นระบบคิด (สะท้อนผ่านภาษา) ที่นำไปสู่ปฏิบัติการในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ขณะที่ฮาเบอร์มาสมีมุมมองต่อวาทกรรมในฐานะที่

เป็นภาษาและการสื่อสาร (หรือข้อโต้แย้งที่เป็นระบบ: Systematic Argument) ซึ่งจะนำไปสู่การปลดปล่อย (Emancipation) ส่วนนักวิชาการในกลุ่มการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มองว่าวาทกรรมเปรียบเสมือนปฏิบัติการทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นผ่านภาษาพูดและการเขียน ภายใต้มุมมองของนักวิชาการเหล่านี้ เมื่อนำมาประสานเข้ากับปรากฏการณ์และข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัย ทำให้ผู้วิจัยมองว่า “วาทกรรมเปรียบเสมือนปฏิบัติการทางภาษาพูด ภาษาเขียนและสัญลักษณ์ในสังคมที่เกิดขึ้นจากฐานของอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง กระทั่งก่อให้เกิดการกระทำหรือปฏิบัติการทางสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามมา” โดยวาทกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม สถาบันทางสังคมและผู้กระทำซึ่งทำหน้าที่ในการผลิต/สร้างทางวาทกรรม ดังนั้น วาทกรรมจึงเปรียบเสมือนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมหนึ่งๆ นิยามที่เกิดจากการประสานระหว่างความคิดในเชิงทฤษฎีและองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาภาคสนามเช่นนี้ นำมาสู่การสร้างแบบจำลอง (Model) ในการศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แบบจำลอง (Model) ในการศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

จากภาพที่ 2 ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมนั้น ผู้ศึกษาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse) ควบคู่กับการวิเคราะห์อำนาจ (Power) และปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (Intersubjectivity) ภายใต้ฐานคิดที่ว่าวาทกรรม อำนาจและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยการศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับบริบทเชิงโครงสร้างรวมถึงบริบททางประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการวาทกรรมอำนาจปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และที่สำคัญที่สุดกระบวนการศึกษาจะต้องอยู่ภายใต้กระบวนการวิพากษ์ (Critique) เพื่อเปิดโปงให้เห็นถึงรากเหง้า (Radical) ของปรากฏการณ์ที่อยู่เบื้องหลัง อย่างไรก็ตามการศึกษาวาทกรรมในประเทศโลกที่สามหรือในบริบทของสังคมไทย ผู้ศึกษาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติม คือ

1. การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์บทบาทหรืออำนาจรัฐ (รวมทั้งพันธมิตรของรัฐ) ในฐานะที่ก่อให้เกิดปฏิบัติการทางอำนาจในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
2. การวิเคราะห์สาเหตุที่นำไปสู่การละเมิดต่อต้านด้วยมุมมองที่หลากหลาย (มากกว่าการมองว่าการละเมิดต่อต้านเป็นผลจากการถูกระงับจากอำนาจเพียงมิติเดียว)
3. การวิเคราะห์การครอบงำทั้งในรูปของการครอบงำโดยการใช้ภาษาควบคู่กับการครอบงำที่ไม่ได้เกิดขึ้นผ่านภาษา
4. การวิเคราะห์หรือให้ความสำคัญกับอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันอันทำให้วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของผู้กระทำการแต่ละกลุ่มมีพลังอำนาจไม่เท่ากัน
5. การวิเคราะห์สถานภาพทางสังคม เช่น การวิเคราะห์ทุนทางสังคม (Social Capital) ทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) ของผู้กระทำที่ผลิต/ สร้าง และปฏิบัติการทางวาทกรรม ซึ่งสถานภาพทางสังคมทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ไม่เท่าเทียมกัน

6. การวิเคราะห์ความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) แบบทวิลักษณ์ เช่น ความเป็นเหตุเป็นผล เป็นไปได้ทั้งในรูปของการครอบงำและนำพามนุษย์ไปสู่สังคมในอุดมคติ เป็นต้น

7. การให้น้ำหนักการวิเคราะห์ความเป็นจริงของสังคม (สังคมที่เป็นจริง) มากกว่าการวิเคราะห์สังคมในอุดมคติ (สังคมที่ควรจะเป็น)

8. การวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึก (Structure of Feeling) เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของระบอบอารมณ์ความรู้สึก (การวิเคราะห์โลกทัศน์-ชีวทัศน์) อันจะมีผลต่อปฏิบัติการของผู้กระทำการกลุ่มต่างๆ

9. การเปิดพื้นที่ทางวิชาการให้กับองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการอธิบายโลกสังคมควบคู่กับการใช้องค์ความรู้ตามหลักวิชาการ

สำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในบริบทของสังคมไทย กล่าวได้ว่า การทำความเข้าใจสังคมผ่านวิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นอีกหนทางที่จะนำไปสู่การเปิดโปงหรือทำลายโครงสร้างอำนาจและการครอบงำทางสังคมผ่านเทคโนโลยีทางอำนาจแบบใหม่ อย่างไรก็ตามแล้วแต่วิธีวิทยาแนวนี้อาจเป็นวิธีวิทยาที่ถูกสร้างจากนักวิชาการในโลกตะวันตกที่มีบริบททางสังคมแตกต่างไปจากสังคมไทย ดังนั้น เพื่อให้วิธีวิทยาในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มีพลังในการเปิดโปงเพื่อปลดปล่อยผู้คนในสังคม ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ภายใต้บริบทสังคมไทย จำเป็นต้องให้ความสำคัญในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ นอกเหนือจากแนวทาง การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในบริบทสังคมตะวันตก (Fairclough, Norman and Wodak, Ruth, 1997, pp. 258-284)

1. การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์อุดมการณ์ (Ideology) ควบคู่กับการวิเคราะห์วิธีการมองโลกมองสังคม (Paradigm) ค่านิยม (Value) ความชอบหรือความต้องการ (Referent) ในฐานะปัจจัยร่วมที่อยู่เบื้องหลังของการผลิตสร้าง/ วาทกรรม

2. การมองความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์และวาทกรรมภายใต้หลักการวิภาษวิธี (Dialectic) ในลักษณะที่อุดมการณ์ผลิต/ สร้างวาทกรรม ขณะเดียวกัน วาทกรรมก็มีผลต่ออุดมการณ์

3. การให้ความสำคัญกับมิติวัฒนธรรม ในฐานะที่วัฒนธรรมเปรียบเสมือนระบบคิดที่ได้รับการสืบทอดกันมา (Inherited Conceptions) หรือเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) แบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมทั้งในมิติพื้นที่การเมือง และเป็นระบบปฏิบัติการของระบบความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนซึ่งบางครั้งวัฒนธรรมก็จะเปิดเผยให้เห็นถึงการเอารัดเอาเปรียบในสังคม

4. ปรับกระบวนการทัศน์การทำงานจากหลักการสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) สู่การทำงานแบบข้ามพหุสาขาวิชา (Transdisciplinary Approach) โดยเฉพาะการผสมผสานความรู้ในสถาบันวิชาการและความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เข้าด้วยกัน

5. การให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เงื่อนไขหรือโครงสร้าง (Structure) ทางสังคมที่มีผลต่อการผลิต/ สร้างวาทกรรมควบคู่กับการวิเคราะห์ผู้กระทำการ (Agency)

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นนโยบายเชิงนโยบายเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณา ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้สถานการณ์และสภาพปัญหาที่ดำรงอยู่ในพื้นที่มาบตาพุดได้รับการแก้ไขหรือทำให้ดีขึ้นรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องเปิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ภายใต้บริบทหรือเงื่อนไขทางสังคมในพื้นที่มาบตาพุด กล่าวคือ พื้นที่สาธารณะจะต้องเป็นพื้นที่ในการตั้งหรือเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งหมดในทุกภาคส่วนทั้งรัฐและประชาสังคมได้มีโอกาสเข้ามานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกัน

และกันอย่างอิสระและเปิดเผย ในลักษณะของการ “จับเข้า เล่าทุกข์ และ แสวงหาทางออกร่วมกัน”

2. กระบวนการพัฒนา (ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือการพัฒนาในบริบทใดหรือพื้นที่ใดก็ตาม) หน่วยงานรัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการนโยบายสาธารณะจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเป้าหมายและวิธีการของการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะในกระบวนการพัฒนานั้นจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับมิติประวัติศาสตร์สังคม บริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่ดำรงอยู่ก่อนหน้านี้ กระบวนการพัฒนาจะถูกนำเข้าไปยังพื้นที่เหล่านั้น

3. แม้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุดจะก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบมากมาย แต่ในสภาพความเป็นจริงของพื้นที่มาบตาพุด ณ วันนี้ก็ไม่สามารถที่จะแยกโรงงานอุตสาหกรรมออกจากชุมชนท้องถิ่นได้ ดังนั้น เพื่อให้โรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันและเกิดความยุติธรรมทางสังคม จำเป็นต้องทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอยู่ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง (Participatory Development) ทั้งในรูปของการมีส่วนร่วมในช่วงของการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ระหว่างการขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือการตรวจสอบ แก้ไขปัญหาและให้คุณให้โทษแก่โรงงานอุตสาหกรรมที่ละเมิดข้อตกลง

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- คำพิพากษาศาลปกครองระยอง. (2552). *คดีพิพาทเกี่ยวกับการที่หน่วยงานทางการปกครองหรือเจ้าหน้าที่รัฐกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร*. คดีหมายเลขแดงที่ 32/2552
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2549). *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2549). *แนวคิดชุมชนอุตสาหกรรมเป็นสุข*. เอกสารอัดสำเนา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริงเอกลักษณ์ และความเป็นอื่น (Development discourse)* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- บุญช่วย ชานาลุ่ม. (2552, 18 พฤศจิกายน). *รองประธานชุมชนมาบชะลูุด*. สัมภาษณ์.
- มานะ หอมสุวรรณ. (2552, 7 ธันวาคม). *ประธานชุมชนบ้านล่าง*. สัมภาษณ์.
- โสธ ศะละลาศ. (2552, 18 พฤศจิกายน). *ผู้นำชุมชนอิสลาม เทศบาลเมืองมาบตาพุด*. สัมภาษณ์.
- สุชาติ กอเข็ม. (2552, 2 ธันวาคม). *ประธานชุมชนอิสลาม*. สัมภาษณ์.

สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2554). *โครงการการจัดทำกรอบการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Framework) สู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (Eco Industrial Town): กรณีศึกษาพื้นที่มาบตาพุด จ.ระยอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).*

อิทธิพล แจ่มแจ้ง. (2552, 10 ธันวาคม) *ประธานชุมชนหนองแพบ เทศบาลเมืองมาบตาพุด. สัมภาษณ์.*

Arturo, E. (1984-85). *Discourse and Power in Development: Michel Foucault and the Relevance of His Work to the Third World.* “Alternative X”(Winter).

Hadorn, G.H. (2007) . *Handbook of Transdisciplinary Research.* Berne Switzerland: Swiss Academies of Art and Sciences

James, F. (1994). *The Anti-politics Machine: “Development,” Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesitho.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ruth, W. (2011). Critical Discourse Analysis. in *Continuum Companion to Discourse Analysis.* Ken Hyland and Brian Paltridge (Editor). London: Continuum International Publishing Group.